

การต่างประเทศของไทย จากอดีตถึงปัจจุบัน
ในโอกาสครบรอบ 132 ปีของการสถาปนากระทรวงการต่างประเทศ
วันที่ 14 เมษายน 2550

ศรีสุรัตน์ สุขวโรดม

การติดต่อกับต่างประเทศในสมัยโบราณถึงสมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. 1792 – 1981)

ชาติไทยเป็นชาติที่เก่าแก่ที่สุดชาติหนึ่งในโลก ประวัติของชนชาติไทยเท่าที่นักประวัติศาสตร์ค้นพบ ปรากฏว่าย้อนหลังไปกว่า 5,000 ปี โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ก่อนที่ชนชาติไทยจะอพยพลงมาสถาปนาอาณาจักรน่านเจ้า ได้ตั้งรกรากอยู่บริเวณมณฑลเสฉวน และมณฑลยูนหนำของจีนในปัจจุบัน ชนชาติไทยในยุคนั้นเรียกกันว่า “ไทยยาลาว” มีราชธานีอยู่ที่เมืองเพงาย ในราว พ.ศ. 442 พระเจ้าหู่ตี้แห่งราชวงศ์ฮั่นของจีนซึ่งเดิมนับถือลัทธิเต๋าและต่อมาได้หันมาสนใจพุทธศาสนา มีดำริที่จะส่งราชทูตเดินทางผ่านอาณาเขตของไทยงาวไปศึกษาเรื่องราวของพุทธศาสนาที่ประเทศอินเดีย แต่กษัตริย์ไทยในสมัยนั้นไม่ยอมให้ผ่าน จึงเกิดเรื่องขุ่นข้องหมองใจระหว่างกัน เพิ่มขึ้นจากการสู้รบขับเคี่ยวซึ่งมีอยู่แล้วเป็นประจำ

ในช่วง พ.ศ. 764-808 ซึ่งตรงกับยุคสามก๊กของจีนนั้น ชนชาติไทยได้เคลื่อนอพยพลงมาทางใต้และตั้งเป็นอาณาจักรน่านเจ้าขึ้น มีเมืองหลวงอยู่ที่หนองแส หรือที่จีนเรียกว่า “ตาลีฟู” ในจดหมายเหตุของจีนซึ่งบันทึกเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรน่านเจ้า มีบางตอนที่พูดถึงการแบ่งส่วนราชการของน่านเจ้าออกเป็น 9 หน่วยด้วย โดย 1 ใน 9 หน่วยคือหน่วยราชการเกี่ยวกับการต่างประเทศ ซึ่งในจดหมายเหตุของจีนเรียกว่า “ยันสอง” ส่วนหน่วยราชการเกี่ยวกับการคลังเรียกว่า “ม่านสอง” และหน่วยราชการเกี่ยวกับการพาณิชย์เรียกว่า “หว่าสอง”

ในช่วงนี้ ไทยมีการติดต่อกับจีนซึ่งอยู่ทางเหนือและกับทิเบตซึ่งอยู่ทางตะวันตก โดยบางช่วงก็มีการส่งราชทูตเพื่อไปเจริญไมตรีและเพื่อเจรจาในกิจการเฉพาะเรื่อง และบางช่วงก็สู้รบกัน เป็นเช่นนี้สลับกันไป ในยามสงบนั้น มีหลักฐานว่าได้มีการทำสนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างไทยกับจีนในปี พ.ศ. 1193 พ.ศ. 1288 และ พ.ศ. 1330 ส่วนทิเบต มีการทำสนธิสัญญาทางไมตรีระหว่างกันในปี พ.ศ. 1293

ต่อมา ในสมัยของกษัตริย์กู่ปไตข่านอันเป็นต้นราชวงศ์หยวน จีนได้ขยายอำนาจลงมาทางใต้ ไทยต้องละทิ้งอาณาจักรน่านเจ้าในราว พ.ศ. 1797 และเคลื่อนย้ายลงมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นหลายสาย จนมาตั้งอาณาจักรไทยขึ้นใหม่ ชื่อว่า “สุโขทัย” ในราว พ.ศ. 1800 ด้วยเหตุที่ช่วงดังกล่าวเป็นการขับเคี่ยวกับชนต่างถิ่นเพื่อรักษาความเป็นชาติไทยเอาไว้และเพื่อรวบรวมกำลังในการตั้งถิ่นฐาน กิจการด้านต่างประเทศในช่วงนี้จึงแยกกันไม่ออกกับด้านการทหาร

อาณาจักรสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในสมัยของพ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. 1822-1841) โดยได้แผ่ราชอาณาจักรไทยออกไปถึงแม่น้ำโขงที่หลวงพระบางและเวียงจันทน์ ทางใต้ครอบคลุมตลอดแหลมมลายู ทางตะวันตกได้แผ่ออกไปถึงอ่าวมะตะบัน เลียบฝั่งมหาสมุทรอินเดียตลอดมาถึงทวายและตะนาวศรี ทิศตะวันออกเฉียงเหนือจดอ่าวตังเกี๋ย และทิศตะวันออกเฉียงจดอาณาจักรขอม

สำหรับการต่างประเทศในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ได้ดำเนินการทูตอย่างสุขุม กล่าวคือ ผูกไมตรีกับอาณาจักรซึ่งเป็นชนเชื้อชาติไทยด้วยกัน คืออาณาจักรลานนาของพระยาเม็งรายและแคว้นพะเยาของพระยาจำเมือง รวมทั้งกับประเทศราชเช่นมอญของพระเจ้าฟ้ารั่วหรือมะกะโท นอกจากนี้ ยังมีการเจริญสัมพันธไมตรีและการค้ากับหลายประเทศ เช่น จีน ขวา อินเดีย เปอร์เซีย และญี่ปุ่น อีกด้วย

ส่วนทางพุทธศาสนา มีการติดต่อกับลังกา โดยปรากฏว่า มีพระสงฆ์ไทยไปบวชในลังกา แล้วนำลัทธินิกายลังกาเข้ามา รวมทั้งได้ัญเชิญพระพุทธรูปศิหิงค์จากลังกามาประดิษฐานที่กรุงสุโขทัยด้วย

กล่าวเฉพาะการติดต่อกับจีนนั้น ในปี พ.ศ. 1825 จีนได้ส่งราชทูตมาทาบถามเพื่อขอมิไมตรีกับไทย เพราะกำลังมีการศึกติดพันอยู่กับพม่า แต่ไทยยังไม่ได้ตอบรับในทันใด จนถึงปี พ.ศ. 1836 ฝ่ายจีนได้ให้ราชทูตเข้ามาขอเจริญไมตรีกับไทยอีก และครั้งนี้ ฝ่ายไทยได้ส่งราชทูตไทยไปจีน 2 ครั้งด้วยกัน คือในปี พ.ศ. 1837 และ 1843 โดยในครั้งหลังนี้ ได้นำช่างฝีมือจีนมาจัดทำเครื่องถ้วยชามสังคโลกออกจำหน่ายแพร่หลายไปถึงประเทศอื่นๆ ด้วย การติดต่อกับต่างประเทศในช่วงนี้เน้นหนักไปในเรื่องของการค้า โดยไทยได้ส่งสินค้าหลายอย่างไปขาย นอกจากเครื่องสังคโลกแล้ว ยังมีพระพุทธรูปหล่อและปั้น ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เกลือสินเธาว์ ตะกั่ว ดีบุก งาช้าง เป็นต้น

นอกจากจีนแล้ว ในช่วงนี้ ยังพบหลักฐาน ไทยยังติดต่อกับค้าขายกับการเดินเรือค้าขายระหว่างไทยกับเกาะโอกินาวาของญี่ปุ่นด้วย โดยไทยได้ส่งไม้สำหรับทำสีย้อมผ้า เครื่องปั้นสังคโลก เครื่องเทศ และสุราไปขายญี่ปุ่น และซื้อผ้าไหมและเครื่องปั้นดินเผาของจีนจากญี่ปุ่นกลับมา

โดยสรุป การทูตในสมัยกรุงสุโขทัย โดยเฉพาะสมัยพ่อขุนรามคำแหงเป็นการส่งเสริมความเจริญของไทย ไม่เฉพาะในการเจริญทางไมตรีเท่านั้น แต่ได้บำรุงวัฒนธรรมโดยติดต่อกับลังกาในทางศาสนา และติดต่อกับจีนในทางเศรษฐกิจด้วย

การต่างประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310)

ในแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบรมไตรโลกนาถ ระบบการบริหารแผ่นดินมีการเปลี่ยนแปลงให้รวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลาง และแยกราชการออกเป็นฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน ฝ่ายทหารอยู่ในความรับผิดชอบของสมุหกลาโหม ฝ่ายพลเรือนอยู่ในความรับผิดชอบของสมุหนายก ฝ่ายพลเรือนยังจัดการปกครองโดยระบบจตุสดมภ์ แบ่งเป็น กรมเมืองหรือเวียง เรียกว่า “นครบาล” กรมวัง เรียกว่า “ธรรมาภิการณ” กรมคลัง เรียกว่า “โกษาธิบดี” และกรมนา เรียกว่า “เกษตรราภิการ”

ด้านการติดต่อกับต่างประเทศ มีลักษณะเดียวกับสมัยกรุงสุโขทัย กล่าวคือ มีทั้ง การทำศึกสงคราม การค้าและการเจริญไมตรี การทูตจึงเป็นส่วนประกอบของการทำศึกสงคราม กล่าวคือ เป็นไปตามแต่โอกาสอำนวยโดยอาศัยประโยชน์แห่งรัฐเป็นหลัก โดยมีกษัตริย์เป็นผู้ กำหนดนโยบายในการติดต่อกับต่างประเทศแต่พระองค์เดียว และมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยคอยให้คำปรึกษา สินค้าจากต่างประเทศต้องเสนอให้กษัตริย์พิจารณาก่อนว่าสมควรรับซื้อไว้หรือไม่ หากเป็นสิ่งที่ทางการต้องการ กรมคลังจะเป็นผู้รับซื้อไว้ แต่หากทางการไม่ต้องการ จึงจะขายให้ราษฎรได้

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการติดต่อกับต่างประเทศในภาวะปกติส่วนใหญ่เป็นเรื่อง การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งในสมัยนั้นล้วนใช้การขนส่งทางเรือ งานด้านการติดต่อกับต่างประเทศจึงขึ้นอยู่กับโกษาธิบดีซึ่งนอกจากดูแลด้านการคลังแล้ว ยังต้องดูแลด้านการทำด้วย ต่อมา เมื่อการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น จึงตั้งหน่วยราชการฝ่ายการทำให้ขึ้นมา โดยเฉพาะ แต่ยังคงรวมอยู่กับกรมคลังภายใต้บังคับบัญชาของโกษาธิบดี

สำหรับการค้าขายในสมัยนั้น มีการออกหนังสือขอความสะดวกระหว่างกัน เพื่อความสะดวกในการนำสินค้าออกไปขายหรือซื้อสินค้ากลับเข้ามา โดยเป็นพระราชสาส์นระหว่าง กษัตริย์ถึงกษัตริย์บ้าง ระหว่างเสนาบดีถึงเสนาบดีบ้าง ภาษาที่ใช้ในหนังสือนั้น หากเป็นหนังสือจากฝ่ายไทย ก็ใช้ภาษาไทย หากมาจากประเทศอื่นก็ใช้ภาษาของประเทศนั้น โดยให้ฝ่ายผู้รับหาผู้ มีความรู้มาแปล ดังเช่นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งใช้ภาษาไทยในหนังสือที่มีถึงฝ่าย จีน โดยแนบคำแปลเป็นภาษาจีนไปเพื่อความสะดวกของผู้รับ

เมื่อถึงช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตรงกับยุคล่าอาณานิคมโดยประเทศในยุโรป ที่มีอำนาจ จุดเปลี่ยนที่สำคัญต่อการต่างประเทศในสมัยนี้กล่าวได้ว่าเริ่มขึ้นเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อเรืออ้อมแหลมกู๊ดโฮปลงมาถึงอินเดียได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2041 ทำให้อิทธิพลของชาติยุโรปเข้ามาถึงเอเชีย และต่อมา ในปี พ.ศ. 2052 ชาวโปรตุเกสเดินทางมาถึงมะละกาซึ่งเป็นดินแดนของไทยมาแต่ครั้งรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง และในอีก 2 ปีให้หลัง คือในปี พ.ศ. 2054 อุปราชของโปรตุเกสที่อินเดียได้ส่งกำลังเข้ามาตีมะละกา และส่งทูตชื่อ ดูอาร์เต แฟร์นันเดซ มาที่กรุงศรีอยุธยาเพื่อขอเจรจา ช่วงนั้นตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ดังนั้น จึงถือได้ว่าชาติยุโรป

ชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับไทยก็คือโปรตุเกส โดยถือว่ามีปี พ.ศ. 2054 เป็นปีที่เริ่มการติดต่อทางการทูตระหว่างไทยกับโปรตุเกส

ทั้งไทยและโปรตุเกสได้ส่งราชทูตไปมาหาสู่กันระหว่างกรุงศรีอยุธยากับเมืองกัว ซึ่งเป็นที่ตั้งของโปรตุเกสในอินเดียอยู่หลายครั้ง นำไปสู่การทำสนธิสัญญาทางการค้าระหว่างกัน รวมทั้งการที่ไทยอนุญาตให้โปรตุเกสตั้งถิ่นฐานและเผยแพร่คริสต์ศาสนาในไทยได้ โดยถือหลักเสรีภาพของประชาชนในการเลือกนับถือศาสนา โปรตุเกสตอบแทนด้วยการส่งปืนและกระสุนปืนให้แก่ไทย และส่งผู้เชี่ยวชาญการผลิตปืนมาสอนจนไทยสามารถผลิตปืนชนิดนี้ออกใช้ อีกทั้งโปรตุเกสยังช่วยแนะนำการจัดกำลังรบตามแบบตะวันตก และถึงกับช่วยเหลือในทางทหารเมื่อไทยเกิดศึกกับพม่าในปี พ.ศ. 2081 ในรัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช

ในช่วงนี้ ยังมีหลักฐานว่าพ่อค้าชาวญี่ปุ่นได้เดินทางทางเรือเข้ามาติดต่อกับการค้ากับไทยมากกว่าประเทศอื่นๆ ในแถบนี้ ทำให้มีพ่อค้าชาวญี่ปุ่นเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมากถึงกับตั้งเป็นหมู่บ้านญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าและผู้นับถือศาสนาคริสต์ที่หลบหนีการจับกุมของรัฐบาลโชกุนในสมัยนั้นซึ่งจำกัดเสรีภาพในการนับถือศาสนาอื่น รวมทั้งอดีตชาмуไรที่สูญเสียฐานอำนาจในญี่ปุ่นด้วย ในจำนวนชาмуไรญี่ปุ่น ที่คิคุนุคนไทยคือยามาดา นางามาสา ซึ่งต่อมา ได้ช่วยด้านการทหารในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมจนได้รับบรรดาศักดิ์เป็นออกญาเสนาภิมุข

นอกจากด้านการค้าแล้ว ไทยกับญี่ปุ่นได้เริ่มติดต่อทางการทูตระหว่างกันด้วยตรงกับสมัยของโชกุนโตกุงาวาของญี่ปุ่นและสมเด็จพระเอกาทศรถของไทย และต่อมา ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ไทยได้ส่งราชทูตไปญี่ปุ่นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2159 และครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2164 การติดต่อทางการทูตระหว่างไทยและญี่ปุ่นยังคงมีอีกหลายครั้งจนถึงปี พ.ศ. 2182 เมื่อญี่ปุ่นปิดประเทศ ขณะที่ไทยมีศึกด้านพม่า ทำให้การติดต่อระหว่างสองประเทศหยุดชะงักไปจนถึงปี พ.ศ. 2430 จึงได้หวนกลับมาหรือฟื้นฟูการติดต่อทางการทูตขึ้นอีกครั้ง

เมื่อถึงรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199-2231) เป็นช่วงเวลาที่ไทยมีการติดต่อกับประเทศตะวันตกอย่างกว้างขวาง อาทิ สเปน ฮอลันดา (เนเธอร์แลนด์) อังกฤษ เดนมาร์ก ฝรั่งเศส รวมทั้งญี่ปุ่น ทั้งในด้านการเจรจาการเมือง การค้า การทำสนธิสัญญา และการแลกเปลี่ยนราชทูต อาจเนื่องจากการที่ไทยเป็นเมืองพุทธ จึงไม่ตั้งข้อกีดกันรังเกียจศาสนาอื่น ราชทูตต่างประเทศได้ถือโอกาสร้องขอความสะดวกในการค้าและสิทธิพิเศษบางประการซึ่งไทยก็ผ่อนผันให้ จึงได้มีการทำหนังสือสัญญาระหว่างกันขึ้น โดยหนังสือสัญญาฉบับแรกทำขึ้นกับบริษัทชเนเธอร์แลนด์อินดีสตะวันออก ในนามแห่งสหรัฐเนเธอร์แลนด์ ลงนามกันที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2207 ยอมให้อำนาจผูกขาดบางประการแก่บริษัท รวมทั้งมีข้อกำหนดเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยเช่นกัน

ต่อมา มีการทำสนธิสัญญาการพาณิชย์กับฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. 2227 ให้สิทธิในการซื้อทองแดง เครื่องเทศ และสินค้าอื่นๆ ในไทย ตามมาด้วยสนธิสัญญาอีกหลายฉบับ อาทิ ในคราวที่เซอวาลิเย เดอ โซมองต์ เข้ามาติดต่อไทยเรื่องการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และสัญญากับนายเดอ ลา ลูแบร์ และเซเบอเวร์ต ให้สิทธินอกอาณาเขตแก่คนของบริษัทฝรั่งเศสเช่นเดียวกับที่ได้ให้แก่คนเนเธอร์แลนด์

ในแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์ ราชสำนักไทยมีชาวต่างชาติเข้ามาทำงานด้วยมากขึ้น ที่รู้จักกันดีคือคอนสแตนติน ฟอลคอน ชาวกรีก ซึ่งสมรสกับนางมาลี ก็มาร์ หรือที่คนไทยเรียกกันว่า ท้าวทองกีบม้า ฟอลคอนรู้ภาษาต่างประเทศหลายภาษา อาทิ อังกฤษ ฝรั่งเศส โปรตุเกส มลายู และไทย ในปี พ.ศ. 2212 ได้เข้ารับราชการที่กรมท่าในตำแหน่งล่าม การติดต่อกับชาติตะวันตกในช่วงนี้จึงใช้ภาษาอังกฤษบ้าง ฝรั่งเศสบ้าง ฟอลคอนมีบทบาทสำคัญในการค้าระหว่างอยุธยากับอิหร่านและในการส่งคณะทูตไทยไปเจริญราชไมตรีกับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2223 จนได้รับบรรดาศักดิ์จากสมเด็จพระนารายณ์ให้เป็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ว่าที่ตำแหน่งสมุหนายก

การเข้ามาของประเทศตะวันตกเหล่านี้ต่างก็พยายามเข้ามามีบทบาทและแข่งขันกันในการค้า การแสวงหาสิทธิพิเศษ รวมทั้งการขยายอิทธิพล และพยายามเข้าแทรกแซงในกิจการภายในของไทยมากขึ้นเรื่อยๆ จนปรากฏว่ากำลังเป็นภัยต่อเอกราชของชาติ ความสัมพันธ์ของไทยกับชาติตะวันตกจึงดำเนินด้วยความระมัดระวังมากยิ่งขึ้น ประจวบกับตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ไทยมีการสู้รบติดพันกับประเทศเพื่อนบ้าน การติดต่อกับประเทศตะวันตกจึงขาดตอนไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง และได้กลับมาติดต่อกับต่างประเทศในระดับรัฐบาลขึ้นอีกครั้งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

โดยสรุป ก่อนที่ชาวโปรตุเกสเข้ามาติดต่อกับไทย การส่งราชทูตไปเจริญทางไมตรีคงมีเฉพาะกับจีนและญี่ปุ่น โดยไทยได้แสดงอหิมาศย์ไมตรีอันดีด้วยการส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายกษัตริย์จีนซึ่งอาจเทียบได้กับการส่งของขวัญมากกว่าจะเป็นเครื่องแสดงความสวามิภักดิ์ต่อจีน เมื่อถึงช่วงที่ไทยเปิดประตูรับชาติตะวันตก หากเข้ามาเพื่อการค้าและการสอนศาสนาคริสต์แล้ว ไทยก็ยินดีให้ความสะดวก ทั้งนี้ จะเห็นว่าไทยเปิดโอกาสให้คนทุกชาติทุกภาษาเข้ามาค้าขายได้ แต่เนื่องจากบริษัทของประเทศตะวันตกที่เข้ามาค้าขายในไทยขณะนั้นไม่ได้มุ่งเฉพาะการค้าเท่านั้น แต่ได้ดำเนินการในด้านการเมืองแทนรัฐบาลของตนด้วย จึงปรากฏออกมาในรูปของการขยายอิทธิพล การแย่งชิงดินแดนและความเป็นใหญ่จนเกิดการต่อสู้กันเองกับชาติตะวันตกอื่นๆ

การต่างประเทศในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2411)

ดังได้กล่าวไว้ตอนต้น จากช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่มีราชทูตต่างประเทศเข้ามาในไทยอีกเลย จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน

นภลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้ส่งเรือบรรทุกสินค้าไปขายถึงเมืองมาเก๊า ของโปรตุเกสในปี พ.ศ. 2361 ต่อมา ในปี พ.ศ. 2363 กษัตริย์โปรตุเกสได้ส่งคาร์โลส มานูเอล ซิด เวนีราม่าเป็นกงสุลใหญ่ที่ไทย ซึ่งได้รับพระราชทานยศให้เป็นหลวงอภัยพานิช รวมทั้งได้รับ พระราชทานบ้านพักด้วย นับเป็นครั้งแรกที่มีผู้แทนจากต่างประเทศในระดับกงสุลมาประจำในไทย

ในช่วงนี้ อังกฤษซึ่งมีอำนาจอยู่ในอินเดียได้ขยายอิทธิพลมาถึงพม่า การติดต่อ ระหว่างอังกฤษและไทยจึงเปลี่ยนจากด้านการค้าไปสู่ด้านการเมืองมากขึ้น

ในส่วนของกรมท่า เมื่อการติดต่อค้าขายกับต่างชาติมีเพิ่มมากขึ้น ก็มีการกระทบ กระทั่งและคดีพิพาทเพิ่มมากขึ้นตามมาด้วย จึงมีการแบ่งราชการของกรมท่าออกเป็น 3 ฝ่าย คือ กรมท่ากลาง ดูแลชำระข้อพิพาทระหว่างคนไทยกับชาวตะวันตก กรมท่าซ้าย ดูแลข้อพิพาท ระหว่างคนจีนกับคนจีน และกรมท่าขวา ดูแลข้อพิพาทระหว่างชาวตะวันตกด้วยกันเอง

การติดต่อกับชาวตะวันตกในช่วงนี้ส่วนใหญ่ต้องใช้ล่ามชาวโปรตุเกสซึ่งเข้ามาตั้ง ถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ภาษาโปรตุเกสจึงกลายเป็นภาษากลาง และบางครั้งก็ใช้ภาษา ฝรั่งเศสโดยอาศัยบาทหลวงฝรั่งเศสที่มาอยู่ในไทยนาน ตรงนี้ต่างกับในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่มีเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ซึ่งใช้ภาษาอังกฤษ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2371 เมื่อมิชชันนารีอเมริกันเข้ามา ไทยมากขึ้น พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จึงเริ่มมีการเรียนภาษาอังกฤษกันอย่างจริงจังเพราะเห็นถึงความจำเป็นในการติดต่อกับชาวต่างชาติ ผู้ที่เป็นที่ยอมรับว่ามีความรู้ภาษาอังกฤษดีที่สุดในสมัยนั้นคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุนี้ ในการทำสนธิสัญญาระหว่างไทยกับอเมริกาในปี พ.ศ. 2379 จึงจัดทำขึ้น 4 ภาษาด้วยกัน คือ ไทย โปรตุเกส จีน และอังกฤษ

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2393–2411) การติดต่อกับต่างประเทศมีมากขึ้นเป็นลำดับ มีการทำสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์กับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 ซึ่งได้กลายเป็นแบบของการทำสนธิสัญญากับอีกหลายประเทศตามมา ได้แก่ กับ สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2399 กับเดนมาร์กและโปรตุเกสในปี พ.ศ. 2401 กับ เนเธอร์แลนด์ในปี พ.ศ. 2403 กับรัสเซีย (ในนามของสหภาพศุลกากรและพาณิชย์เยอรมัน) ในปี พ.ศ. 2404 กับสวีเดน นอร์เวย์ เบลเยียม และอิตาลีในปี พ.ศ. 2411 กับออสเตรเลียฮังการีและสเปน ในปี พ.ศ. 2412 กับญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2430 และกับรัสเซียในปี พ.ศ. 2442

ข้อบทที่สำคัญในสนธิสัญญาที่ทำกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2498 และชาติอื่นๆ ในเวลาต่อมาคือเรื่องของอำนาจอศาล ซึ่งระบุไว้ว่าหากจำเลยเป็นคนในบังคับอังกฤษ ให้กงสุลอังกฤษ เป็นผู้พิจารณา หากจำเลยเป็นคนไทย ให้ฝ่ายไทยเป็นผู้พิจารณา อังกฤษจึงตีความว่าหมายถึง การมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต โดยเฉพาะคำว่า “คนในบังคับ” ที่ให้หมายรวมไปถึงประชาชนของ รัฐในอาณานิคมหรือในอารักขาของอังกฤษด้วย

งานด้านการต่างประเทศที่สำคัญอีกประการหนึ่งในช่วงนี้คือการส่งราชทูตไปยุโรป ซึ่งนับจากมีการแต่งตั้งราชทูตไปเจริญพระราชไมตรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์แล้ว ก็ไม่ได้มีการส่งราชทูตไปยุโรปอีกเลย ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2400 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์เจริญพระราชสาส์นเจริญพระราชไมตรีไปเฝ้าพระนางเจ้าวิคตอเรียแห่งอังกฤษ เพื่อเจริญพระราชไมตรีตอบแทนที่พระนางเจ้าวิคตอเรียให้เซอร์จอห์น บาวริงเจริญพระราชสาส์นมาถวาย และในปี พ.ศ. 2403 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์ราชโกษาธิบดีไปอังกฤษอีกครั้งหนึ่ง ทางด้านฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2409 โปรดเกล้าฯ ให้ขุนสมุทรรักษ์จรณาคณะไปจัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์ในฝรั่งเศส และในปี พ.ศ. 2410 ทรงแต่งตั้งให้พระยาสุวงศ์ไวยวัฒน์เป็นหัวหน้าคณะทูตพิเศษไปเจรจาเรื่องเขตแดนด้านเสียมราฐและพระตะบองกับฝรั่งเศส

ในช่วงนี้ ยังมีการแต่งตั้งชาวตะวันตกให้ทำงานด้านการทูตด้วย เช่นในปี พ.ศ. 2410 ได้มีพระราชสาส์นตราตั้งให้พระยาสยามนุกุลกิจสยามมิตรมหายศ (เซอร์จอห์น บาวริง) เป็นอัครราชทูตพิเศษเฉพาะเรื่องการทำสนธิสัญญาทางพาณิชย์กับต่างประเทศและเป็นที่ปรึกษาการทูต โดยมีสำนักงานอยู่ที่กรุงลอนดอน

การต่างประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)

เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นับตั้งแต่ต้นรัชกาล งานด้านต่างประเทศมีเพิ่มมากขึ้นหลายเท่า เป็นเหตุให้ในปี พ.ศ. 2412 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) ซึ่งเป็นเสนาบดีคนแรกที่เคยเดินทางไปยุโรป ในคณะทูตที่นำโดยพระยามนตรีสุริยวงศ์มาก่อน ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกรมท่า และมีการปรับปรุงงานของกรมท่าให้เป็นไปตามธรรมเนียมตะวันตกเพิ่มมากขึ้น ในจดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์ ตอนหนึ่งก็ระบุว่าในงานเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 19 ปีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าในปี พ.ศ. 2415 มีการประดับโคมไฟ งานเลี้ยงรับรองและงานเต้นรำที่บ้านเสนาบดีต่างประเทศ ซึ่งคงหมายถึงบ้านของเสนาบดีกรมท่า เนื่องจากโดยตำแหน่งเสนาบดีกรมท่าแล้ว ต้องดูแลทั้งด้านการคลังและการต่างประเทศควบคู่กันโดยมิได้แยกส่วนราชการออกจากกัน

จนเมื่อราชการด้านต่างประเทศมีความสำคัญยิ่งขึ้นเป็นลำดับ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แยกการคลังออกจากการต่างประเทศ โดยได้มีประกาศพระราชบัญญัติตั้งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติขึ้นเมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2418 แยกราชการด้านการคลังออกต่างหากจากด้านการต่างประเทศ จึงถือว่าวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2418 เป็นวันสถาปนากระทรวงการต่างประเทศ ทั้งนี้ โดยยังคงมีเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหา

โกษาธิบดีเป็นเสนาบดีของทั้งกระทรวงพระคลังมหาสมบัติและกระทรวงการต่างประเทศ สำหรับข้าราชการของทั้งสองกระทรวงก็ยังคงทำงานร่วมกันอยู่ที่บ้านเสนาบดี

ในช่วงดังกล่าว มีราชการที่เกี่ยวกับการเจรจาติดต่อและการทำสนธิสัญญากับต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งเริ่มมีการแต่งตั้งผู้แทนทางการทูตของประเทศต่างๆ ที่มีไมตรีกับไทยมาอยู่เป็นการประจำ โดยทูตต่างประเทศคนแรกที่มาประจำประเทศไทยได้แก่ทูตจากประเทศออสเตรีย-ฮังการี เข้ามาประจำตำแหน่งในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2421 ตามมาด้วยผู้แทนทางการทูตของประเทศอื่นๆ ทั้งในระดับอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็ม ระดับอัครราชทูต ระดับอุปทูต รวมทั้งมีการแต่งตั้งกงสุลและเปิดสถานกงสุลเพิ่มขึ้นอีกหลายประเทศ

ในส่วนของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2424 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์เป็นอัครราชทูตไทยคนแรกประจำประเทศต่างๆ ในยุโรป มีสำนักงานอยู่ที่กรุงลอนดอน อีก 2 ปีต่อมา โปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ไปดำรงตำแหน่งอัครราชทูตพิเศษผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศฝรั่งเศส อิตาลี สเปน โปรตุเกส เยอรมัน ออสเตรีย เดนมาร์ก สวีเดน และนอร์เวย์ มีสำนักงานอยู่ที่กรุงปารีส และโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์เป็นอัครราชทูตประจำประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา มีสำนักงานอยู่ที่กรุงลอนดอน

ในช่วงปี พ.ศ. 2429-2439 ไทยต้องเผชิญกับภัยจากการที่ฝรั่งเศสและอังกฤษแย่งชิงอาณานิคมกัน โดยเฉพาะฝรั่งเศสที่พยายามขยายอิทธิพลเข้าไปในดินแดนของไทยทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เพื่อใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทางเดินเรือลำเลียงสินค้าไปจีนจนเกิดกระทบกระทั่งกับอังกฤษซึ่งได้พม่าไปทั้งหมด เหตุการณ์ลุกลามรุนแรงขึ้นถึงขนาดที่ฝรั่งเศสส่งเรือรบเข้ามายังกรุงเทพฯ และยื่นคำขาดกับไทยให้ถอนกองกำลังของไทยออกจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงภายใน 1 เดือน รวมทั้งข้อเรียกร้องอื่นๆ ซึ่งไทยยอมรับได้เพียงบางข้อ ทำให้ฝรั่งเศสไม่พอใจและล้อมสกัดอ่าวไทย ในท้ายที่สุด ไทยจำต้องผ่อนตามความประสงค์ของฝรั่งเศส แต่สถานการณ์ก็ยังคงไม่ราบรื่น โดยยังคงมีปัญหาการจดทะเบียนคนในบังคับของฝรั่งเศสและอังกฤษซึ่งก่อให้เกิดความยากลำบากในทางการปกครองของไทย

จนถึงปี พ.ศ. 2439 ฝรั่งเศสกับอังกฤษสามารถบรรลุข้อตกลงที่จะไม่ละเมิดอธิปไตยของไทยโดยไม่ได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ข้อตกลงนี้ไม่ได้ให้ไทยเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้หรือเกี่ยวข้องด้วย อีกทั้งมีนัยว่าหากฝรั่งเศสกับอังกฤษตกลงกันได้ ก็เข้ามาบูรณาไทยได้

ด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักดีว่า การที่จะป้องกันเอกราชและอธิปไตยของชาติให้พ้นจากการรุกรานของต่างประเทศนั้น จำต้องจัดการปกครองให้ทันสมัยตามแบบอย่างของต่างประเทศ อีกทั้งทรงเล็งเห็นความจำเป็นในการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาการในประเทศตะวันตก ควบคู่กับการอาศัยชาวต่างประเทศในข้อวิชาการ ประการสำคัญ ทรงเสด็จไปเจริญพระราชไมตรีกับประเทศในยุโรปถึง 2

ครั้ง ในปี พ.ศ. 2440 และ 2442 ทำให้นานาประเทศรู้จักประเทศไทยมากยิ่งขึ้น และประจักษ์ถึงเกียรติภูมิของประเทศไทย

ในช่วงปี พ.ศ. 2442-2475 เป็นช่วงที่ไทยสามารถบรรลุข้อตกลงกับชาติตะวันตกในการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไทยเสียเปรียบ โดยในกรณีของฝรั่งเศสและอังกฤษ ไทยต้องยอมยกดินแดนบางส่วนให้ เช่น ในปี พ.ศ. 2442 ไทยทำสนธิสัญญากับอังกฤษเรื่องสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับของอังกฤษ โดยหากเป็นไม่ใช่คนเอเชีย ให้หมายรวมไปถึงชั้นลูกและหลาน แต่หากเป็นคนเอเชีย ให้จำกัดเฉพาะในชั้นลูกเท่านั้น ถ้าถึงชั้นหลาน ก็ให้ถือว่าเป็นคนไทย และต่อมา ในปี พ.ศ. 2452 ไทยสามารถตกลงกับอังกฤษเรื่องการจำกัดอำนาจของศาลกงสุลอังกฤษ โดยแลกกับการยกดินแดน ตรัง กานู ไทรบุรี และปะลิส ตลอดจนเกาะใกล้เคียงให้อังกฤษ

ในกรณีของฝรั่งเศสก็เช่นกัน ไทยสามารถบรรลุสนธิสัญญากับฝรั่งเศสเรื่องสิทธิการจดทะเบียนคนในบังคับของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2447 โดยไทยต้องยกดินแดนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง บริเวณตรงข้ามหลวงพระบางและบริเวณลาวตอนใต้ให้แก่ฝรั่งเศส รวมทั้งสนธิสัญญาซึ่งทำกันในปี พ.ศ. 2450 ที่ไทยต้องยกพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณให้ฝรั่งเศส เพื่อแลกกับการให้ฝรั่งเศสปรับปรุงเส้นเขตแดนทางทะเล สนธิสัญญาอีกฉบับที่มีความสำคัญและต้องขอกล่าวไว้ที่นี่ คือ ฉบับปี พ.ศ. 2469 ซึ่งช่วยแก้ไขปัญหากับเส้นเขตแดนในแม่น้ำโขง โดยฝรั่งเศสได้ยอมรับให้ร่องน้ำเดินเรือเป็นเส้นเขตแดนเฉพาะในช่วงที่ไม่มีเกาะ ส่วนช่วงใดที่มีเกาะแก่ง ให้ถือร่องน้ำเดินเรือระหว่างเกาะกับฝั่งขวาเป็นเส้นเขตแดน ส่วนสันดอนที่ติดกับฝั่งไทยซึ่งไม่มีสภาพเป็นเกาะให้ถือว่าเป็นดินแดนของไทย อีกทั้งได้กำหนดเขตปลอดทหารตลอดแนว 25 กิโลเมตรทั้งสองฝั่งของแม่น้ำโขง

การต่างประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)

เมื่อไทยสามารถขอแก้ไขสนธิสัญญาหลายฉบับกับชาติตะวันตกได้แล้ว ได้ดำเนินนโยบายในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชาติในทางสันติมากขึ้น อาทิ เข้าร่วมส่วนร่วมในกิจการของสันนิบาตชาติในประเด็นด้านสังคมและมนุษยธรรม รวมทั้งได้ตกลงกับฝรั่งเศสและอังกฤษในการให้อนุญาตไต่สวนการค้าหรือศาลระหว่างประเทศเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดหากมีข้อพิพาทระหว่างกัน

แม้ว่าไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็น การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขในปี พ.ศ. 2475 แต่เนื่องจากยังคงมีความไม่สมบูรณในเรื่องอำนาจศาลไทยที่ทำให้ต่างชาติยังมีสิทธิถอนคดีที่คนชาติตกเป็นจำเลยไปจากศาลไทยได้ รวมทั้งเรื่องที่ไทยถูกผูกมัดฝ่ายเดียวเกี่ยวกับสิทธิในการเก็บศุลกากร และเรื่องที่ไทยจะเรียกเกณฑ์คนเพื่อการทหารไม่ได้ซึ่งจำกัดเสรีภาพของไทยในการวาง

นโยบายด้านความมั่นคงของชาติ รัฐบาลในสมัยนั้นจึงถือเป็นนโยบายหลักลำดับแรกที่จะต้อง
ปลดเปลื้องข้อผูกพันกับต่างประเทศ

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงได้ออกประมวลกฎหมายหลายฉบับ และประกาศสำคัญ ได้
ขอเจรจากับ 14 ประเทศเพื่อทำสนธิสัญญาใหม่ รวม 15 ฉบับ เพื่อให้ไทยมีอำนาจศาลและการเก็บ
ภาษีอากรโดยสมบูรณ์ โดยมีหลักในการขอเจรจา 3 ประการ คือ หลักถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติต่อกัน หลัก
ความเป็นธรรม และหลักคุณประโยชน์แก่กันและกัน ทั้งนี้ สนธิสัญญาดังกล่าวยังกำหนดให้มีอายุ 5
ปี สามารถบอกเลิกได้ และหากมีข้อความที่ไม่สะดวกในทางปฏิบัติ ก็สามารถขอแก้ไขได้

ผลจากการขอแก้ไขสนธิสัญญาข้างต้นได้สำเร็จทำให้ไทยบรรลุเป้าประสงค์หลาย
ประการ ได้แก่ ศาลของไทยสามารถชำระคดีความที่ชาวต่างชาติตกเป็นจำเลยได้ รัฐบาลมีสิทธิขาด
ในการเรียกเก็บภาษีศุลกากรและอากรอย่างอื่น รวมทั้งสิทธิขาดในการเกณฑ์ทหาร ที่ดินที่ยังไม่มีผู้
ครอบครองยอมเป็นสมบัติของรัฐที่จะสงวนไว้ให้แก่คนชาติไทยได้ อีกทั้งผู้ที่เกิดในแผ่นดินไทยได้
สัญชาติไทยอีกด้วย

บทส่งท้าย

มาถึงบรรทัดนี้ คงไม่ผิดนักหากจะสรุปว่า การต่างประเทศของไทยได้สะท้อนให้เห็นถึง
เห็นถึงลักษณะเด่นของชาติไทยที่รักสงบ ไม่รังเกียจคนต่างเชื้อชาติต่างศาสนา และห่วงแหนเอกราช
ของชาติเป็นที่ยิ่ง ในยามที่ต้องเผชิญภัยจากภายนอก แม้มีกำลังน้อย ก็ได้พยายามใช้ทุกโ
บายเพื่อพิทักษ์รักษาผืนแผ่นดินเกิดที่บรรพบุรุษสละเลือดเนื้อเข้าแลกไว้ ต่อเมื่อได้โอกาสอันควร
จึงหาทางที่จะยกสถานะของชาติไทยให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ ในบางยุคบางสมัยที่บรรยา
กาของสงครามระหว่างประเทศดึงให้ไทยต้องเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ด้วย
พื้นฐานของความเป็นชาติที่รักสงบและเห็นแก่ประโยชน์และความถูกต้องของสังคมโดยรวม ใน
ที่สุด ชาติไทยก็สามารถพลิกผันสถานการณ์ให้เอื้ออำนวยแก่การสร้างมิตรผูกไมตรีกับชาติต่าง ๆ

นับตั้งแต่ช่วงแรกๆ ที่สยามเริ่มเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศเพียงไม่กี่ประเทศ
มาจนถึงปัจจุบันที่มีตัวแทนทางการทูตจากประเทศและองค์การระหว่างประเทศร่วม 270 แห่ง
ประจำอยู่ในไทย สภาพแวดล้อมทางการเมืองระหว่างประเทศได้ทวีความซับซ้อนและผันผวนกว่า
ในอดีตมาก ทำให้การต่างประเทศของไทยต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาอย่างไม่หยุดนิ่งเช่นกัน
ส่วนหนึ่งเนื่องจากการต่างประเทศไม่ใช่เป็นเรื่องระหว่างรัฐกับรัฐอีกต่อไป แต่มีตัวแสดงจากกลุ่ม
ผลประโยชน์และจากภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย อีกส่วนหนึ่งมาจากการคมนาคมและการ
สื่อสารอันทันสมัยที่เชื่อมโยงคนจากทุกมุมโลกให้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ทำให้คนจากซีกโลกหนึ่ง
สามารถรับรู้เรื่องที่เกิดขึ้นในอีกซีกโลกหนึ่งได้แบบวินาทีต่อวินาที ผู้คนจากทุกเพศวัยต่างติดต่อ
สัมพันธ์ข้ามเส้นแบ่งพรมแดนของรัฐผ่านความเป็นชุมชนออนไลน์ได้อย่างง่ายดาย การติดต่อใน

ระดับประชาชนได้นำไปสู่การถ่ายทอด เรียนรู้ และหลอมรวมแนวคิด ค่านิยม วัฒนธรรม และ
ทัศนคติของคนจากทุกเชื้อชาติศาสนา เราจึงคุ้นหูกับคำที่มีลักษณะสากล อาทิ คำว่า
“ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ความช่วยเหลือทางมนุษยธรรม” มากขึ้น

ในส่วนของรัฐ แม้มุมมองของผู้เฝ้าจากทุกประเทศยังคงเดิมที่เห็นว่าไม่มีสิ่งใดสำคัญ
ยิ่งไปกว่าผลประโยชน์แห่งรัฐ แต่แนวโน้มของการรวมกลุ่มและการแสวงหาความร่วมมือในระดับอนุ
ภูมิภาค ระดับภูมิภาค และระดับระหว่างภูมิภาคก็เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับเช่นกัน ดูเหมือนทุกรัฐต่างก็
ยอมรับว่าอำนาจอิทธิพลและความอยู่รอดของรัฐไม่ได้ขึ้นกับกำลังโดยลำพังของตนอีกต่อไป แต่
จำต้องคำนึงถึงปฏิภพจากรัฐอื่นๆ ด้วย เกมการต่อรอง แข่งขัน ช่งชิงความได้เปรียบและสร้างการ
ยอมรับจึงไปอยู่บนโต๊ะเจรจาและเอกสารหนาเป็นปึก โดยขอใช้กำลังเป็นทางเลือกสุดท้าย อาจด้วยทุก
ประเทศต่างผ่านประสบการณ์แห่งการสูญเสียไปมากแล้วกับไฟสงคราม มาถึงวันนี้ แม้เป็นการยากที่
เราทุกคนจะฝันถึงวันที่สิ้นเสียงปืนและกลิ่นคาวเลือด แต่เชื่อว่าคงไม่มากเกินไปนักที่จะหวังให้ประเทศ
ของเราและประเทศต่างๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยต่างเคารพในศักดิ์และศรีของกันและกัน

สรุปความจาก

1. ประวัติและระบบงานของกระทรวงการต่างประเทศ ที่ระลึกในพิธีเปิดอาคารกรมพิธีการทูต
กระทรวงการต่างประเทศ วันที่ 29 ตุลาคม 2505 (ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน)
2. ประวัติการทูตของไทย พระนิพนธ์ในพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายยวด สุสีลาช วันที่ 7 กันยายน 2507
3. ประวัติความเป็นมาและรูปงานของกระทรวงการต่างประเทศไทย และระเบียบปฏิบัติ
เกี่ยวกับหนังสือเดินทาง พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพนายจิตร สายะศิลป์ วันที่ 27 มีนาคม 2499
4. ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น สิงหทอง ลาภพิเศษพันธุ์
หนังสือวิทยุสารณรมย์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 14 (มกราคม-มีนาคม 2545)